

Asia: VN/21836/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta kansalliseksi luonnon monimuotoisuusstrategiaksi 2035

Lausuntopyyntö

2. Strategian lähtökohdat

Lapin liitto toivoo, että strategian toimeenpanokeinoissa ja tavoitteissa kuunneltaisiin alueiden ja kuntien osaamista ja paikallistuntemusta.

Lapin liitto kiinnittää huomiota siihen, että strategian lähtökohtaosiossa ei ole tunnistettu tai todettu erilaisten valtakunnallisten strategioiden keskinäisiä ristiriitaisuuksia tai yhtymäkohtia. Tulevaisuudessa tulisi pohtia erilaisten strategioiden määrän vähentämistä, jotta yhteinen kansallinen näkemys tulisi nykyistä selkeämmin esille.

3.1 ja 3.2 Pää tavoite ja tarkemmat tavoitteet

/Strategialuonnoksen tavoitteet ovat kerrottu luonnoksessa hyvin suurpiirteisesti ja epämääräisesti, eikä tavoitteiden taustatekijöitä tai kokonaisvaikutuksia ei ole avattu riittävässä laajuudessa.

Strategiassa tuodaan esille talouskäytössä olevien alueiden luonnonhoidon merkitys. Korostamalla monimuotoisuudelle arvokkaita piirteitä, kuten metsätaloudessa sekapuustoa, lahoppuustoa ja isoja puita, voidaan tukea monimuotoisuuden elpymistä. Näiden keinojen todellinen jalkauttaminen vaatii tehostamista.

Strategiassa esitetyt suojeluprosentit ovat erittäin vaativia ja noudattavat EU:n linjauksia. Niiden toteuttaminen edellyttää alueiden kuulemista. Toteutuksessa on otettava huomioon, ettei pelkkä suojeluprosentti tai alueiden määrä ole ratkaiseva vaan suojelun tulee kohdistua merkittäville ja arvokkaille alueille. Muilla alueilla luonnontilaa voidaan kehittää luonnonhoidon menetelmin. Tällä tavoin turvataan myös elinkeinojen säilyminen ja kehittyminen. Valistaminen, tiedottaminen ja

kouluttaminen ovat tärkeitä tavoitteita. Ilman kulutustottumusten muuttumista on erittäin vaikea saada vaikuttavaa muutosta aikaan.

Luonnoksessa todetaan; ”Suojelupinta-alan tulee kasvaa 30 prosenttiin Suomen maa-alueiden sekä merialueiden pinta-alasta.” Maininta on hyvin epämääräinen, eikä sen perusteeksi ole esitetty riittävää

määrittelyä eikä sen toteuttamiseen kriteeristöä. Suojelupinta-alan kasvattaminen 30 prosenttiin, sekä myös muut tavoitekohdat tulee strategiassa määritellä huomattavasti tarkemmin ja niiden vaikutuksia on arvioitava nykyistä laajemmin.

Strategian päätavoite jakautuu 22 tarkemmaksi tavoitteeksi ja näiden osatavoitteiksi.

Alueidenkäytön suunnittelun merkitys nousee esille ainakin välillisesti esille mm. tavoitteissa 9, 14 ja 15, mutta esimerkiksi tavoitteessa 7 maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen alueidenkäytön suunnittelun roolia ei ole nostettu tavoitteen kuvauksessa mitenkään esille. Esimerkiksi tavoite T7.1., joka koskee suojelualueiden kytkeytyvyyden parantamista, liittyy läheisesti maakunta- ja yleiskaavatasolla tehtävään suunnitteluun ja siihen miten em. suunnittelussa otetaan huomioon ekologiset yhteydet.

Rakennettua ympäristöä käsitellään mm. tavoitteessa T3.7, jossa tavoitellaan luontopohjaisten ratkaisujen käyttämistä kasvipeitteisten ja vettä läpäisevien pintojen kasvattamiseksi. Tavoitteissa tulisi nostaa esille myös täydennys- ja uudisrakentamisen aiheuttama paine luonto- ja viheralueisiin etenkin tiheästi asutuilla alueilla ja samalla nostaa esille maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen suunnittelun rooli rakennetussa ympäristössä.

3.3 Luonnon tilan tavoitteet

On tärkeää, että lainsäädännössä tunnistetaan jatkossakin maakuntakaavoituksen merkitys ja mahdollisuudet luonnon monimuotoisuuden vaalimisessa ja ekosysteemipalvelujen ylläpitämisessä. Tämä on tärkeä tunnistaa myös kansallisessa strategiatyössä.

Strategian tavoite T3.7 koskee luontoa rakennetussa ympäristössä. Strategiassa tuodaan esille luonnon vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen. Kasvavilla kaupunkiseuduilla maankäytön suunnittelussa kamppaillaan yhdyskuntarakenteen tiivistämisen ja sen myötä vähenevien lähiluonto ja -virkistysalueiden kanssa. Strategian vaikutusten arvioinnissa todetaankin, että monimuotoisen luonnon saavutettavuuden tavoitteeseen liittyy epävarmuuksia tilanteessa, jossa rakentamisen aluetehokkuutta pyritään lisäämään muun muassa viheralueille ulottuvan täydennysrakentamisen kautta. Tätä näkökulmaa olisi suotava tarkastella strategiassa laajemmin. Suurin osa Suomen kunnista joutuu ainakin jossain määrin tarkastelemaan uudisrakentamisen suhdetta luonto- ja viheralueiden säilyttämiseen ja tekemään tältä osin päätöksiä. Suurimmat haasteet ovat kasvavissa kunnissa. Tämän kysymyksen käsittelemiseen kaavoituksessa on

toivottavaa saada ohjausta ja työvälineitä valtakunnallisen strategiatyön kautta. Uudisrakentamisen paine yhdessä vähenevien lähiluonto ja -virkistysalueiden kanssa voi vaarantaa myös arvokkaan kulttuuri- ja rakennusperinnön säilymisen.

Asetettuja tavoitteita tukevat esim. vapaaehtoisten suojelualueiden riittävä tukeminen kompensatioin. Lainsäädännöllä, aluepolitiikalla, keskittämisestä luopumisella ja rakentamisen ohjauksella tuetaan myös tavoitteiden saavuttamista.

Tavoitteessa T3.6 todetaan, että elinkeinoihin liittyvät maankäyttömuodot eivät saa heikentää tunturiluonnon tilaa ja tunturiluonnon ekologisen toiminnallisuuden täytyy säilyä. Porotalous tukee tunturiluonnon säilymistä, tunturikoivikoiden määrä ei vähene, tuntureiden arvokkaat lajistokeskittymät säilyvät ja tuntureiden jäkälälaitumien kunto paranee selvästi nykyisestä. Lapin liitto ehdottaa tavoitteen sanamuotoa muutettavan muotoon: ”elinkeinoihin liittyvät maankäyttömuodot eivät saa merkittävästi heikentää tunturiluonnon tilaa ja tunturiluonnon ekologisen toiminnallisuuden täytyy säilyä.”

Strategian tavoitteet ovat paikoin ristiriitaisia esim. T3.6 tavoitteen tuntureiden jäkälälaitumien kuntoon ja tavoitteen T.20 saamelaisten oikeuksiin liittyen.

3.4 Suojelu ja ennallistaminen

Strategian tavoitteena on suojelupinta-alan kasvaminen 30 %:iin Suomen maa-alueiden ja sisävesien sekä merialueiden pinta-alasta v. 2030 mennessä. Tästä tiukasti suojeltua tulee olla vähintään 10 %. Valtakunnan tasolla Suomessa maa-alueista on jo tiukasti suojeltu yli 10 % ja Lapissa jo 30 %. Lapin liitto pitää hyvänä sitä, ettei kategorisesti asetettu kaikille maakunnille 10 % suojelutavoitetta, mutta toteaa että suojelupinta-alaa tulee lisätä etenkin Etelä-Suomessa, jossa suojeltujen alueiden pinta-ala on huomattavasti pienempi kuin Pohjois-Suomessa, vaikka suurin osa uhanalaisista lajeista ja elinympäristöistä sijoittuu Etelä-Suomeen. Suojelun tulee tapahtua vapaaehtoisin keinoin. Samalla olisi hyvä korostaa luonnonhoitomenetelmien merkitystä talousmetsissä; sen avulla voidaan parantaa metsien elinympäristöjä, kohentaa vaarantuneiden eliölajien asemaa sekä tarjota ekologisia käytäviä.

Strategiassa ei määritellä, mitä suojelupinta-alan kasvattaminen 30 %:iin (sisältäen mm. virkistysalueet) tulisi käytännössä tarkoittamaan ja millaisin rajoituksin ja toimenpitein niiden luontoarvojen säilyttämistä ja lisäämistä edistettäisiin. Tavoite on kunnianhimoinen ja edellyttää näiden alueiden suojeluarvojen määrittelyä. Mikäli suojelutoimista aiheutuu maanomistajille kohtuuttomia menetyksiä, tulee ne korvata.

Metso-ohjelma on ollut erinomainen keino vapaaehtoiseen metsien suojeluun. Vapaaehtoisilla Metso- ja Helmi-suojelun menettelyillä suojelupinta-alan kasvattamista voidaan jatkaa varmistamalla niille riittävä ja koko maan kattava rahoitus. Lisäksi metsälain 10 §:n mukaisten erityisten tärkeiden puustoisten elinympäristöjen suojelu on turvannut erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilymistä ja luonnon monimuotoisuutta jo aikaisemmin.

Suojelupinta-alan kasvattaminen 30 prosenttiin tarkoittaa metsänomistajien tuottojen merkittävää vähenemistä. Strategialuonnoksen tueksi on pystyttävä laatimaan riittävä laaja ja monipuolinen kokonaisvaikutusten arviointi, jossa huomioidaan luonnoksessa esitettyjen tavoitteiden vaikutukset mm. taloudellisten, sosiaalisten ja ekologisten vaikutusten osalta. Esimerkiksi metsänomistajien asema omaisuuden suojan näkökulmasta on lisäksi selvitettävä.

Pohjois-Suomen metsien suojelupinta-ala on jo 17 prosenttia ja vastaa 4/5 osaa koko Suomen metsien

suojelupinta-alasta. Vanhojen metsien tiukka lisäsuojelupaine kohdistuisi erityisesti Pohjois-Suomeen, eikä

sillä olisi merkittävää ekologista lisäarvoa tuottavaa vaikutusta Pohjois-Suomen tilanteeseen koska parhaat

ja edustavimmat kohteet ovat jo suojeltu. Yksittäisille metsänomistajille näiden alueiden mahdollinen

toimenpidekielto tai pakkosuojelu olisi kohtuutonta. Strategialuonnoksessa esitetyt vanhat ja luonnontilaiset metsät vaativat i tarkemman ja paremmin ymmärrettävän määrittelyn.

Lapin liitto korostaa laajan yhteistyön merkitystä luontokadon torjunnassa etenkin talouskäytössä olevilla alueilla.

Jo suojeltujen ja mahdollisesti tulevaisuudessa suojeltavien kohteiden aluerajauksen ulkopuolelle ei saa

ulottaa rajoituksia muulle maankäytölle tai toiminnalle, vaan suojelualueiden rajaukset muodostavat käyttörajoituksen ko. kohteille eikä sen ulkopuolella olevaa toimintaa tule rajoittaa.

Hyvin kasvavien ojitettujen soiden puuntuotantokyvystä tulee huolehtia. Ojitetuista soista noin 20 prosenttia on tehty alueille, joiden metsätaloudellinen arvonlisäys on vähäinen. Mahdollinen lisäsuojelu tulee kohdistaa näille metsätaloudellisesti heikosti tuottaville ojitetuille soille.

Maankäytön muutokset pirstovat luonnonalueita ja katkaisevat ekologisia yhteyksiä. Tavoitteisiin tulisi lisätä myös elinympäristöjen pirstoutumisen ehkäisy ja miten pirstoutumisen ehkäisyyn vaikutetaan niin valtakunnan, maakuntien ja kuntien tasolla. Strategian mukaan myös suojelualueiden kytkeytyvyyttä tulee parantaa ja siihen keskeiset keinot löytyvät alueidenkäytön suunnittelusta ja kaavoituksesta. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen alueidenkäytön suunnittelun rooli ja kaavojen valmisteluun liittyvä vuorovaikutus olisi tarpeen tuoda selkeämmin esille luonnon tilan tavoitteita koskevassa taustatekstissä ja tavoiteosiossa. Erityisesti luvussa 3.4.1 alueidenkäytön suunnittelun rooli ja merkitys olisi hyvä nostaa esille. Käytännössä maakuntakaavoitus on merkittävin ja usein ainoa väline, joilla voidaan tehdä tähän liittyvää suunnittelua ylikunnallisesti oikeusvaikutteisesti. Näin ollen se tulisi mainita kyseissä kohdassa erikseen.

Ennallistamista tulee ohjaamaan EU:n ennallistamisasetus ja se tulee luonnon monimuotoisuusstrategiassa ottaa huomioon. Ennallistamiskeskustelussa on nostettu esille vain metsien ja soiden ennallistaminen, mutta yhtä tärkeää olisi ennallistaa myös mm. saastuneita maa-alueita, kaivosalueita yms. taloudellisen toiminnan ulkopuolelle jääneitä alueita.

Tavoitteeseen T9.3 ”Valtio, maakunnat ja kunnat suunnittelevat ja toteuttavat alueiden käyttöä ja rakentamista lieventämishierarkian mukaan niin, että Suomen luonnon tila kokonaisuutena ei heikkene.” Lapin liitto ehdottaa sanamuotoon muutosta ” että Suomen luonnon tila kokonaisuutena ei merkittävästi heikkene.”

3.5 Paineiden vähentäminen ja juurisyihin vaikuttaminen

Strategiassa on hyvin tunnistettu paineiden vähentämiseen ja juurisyihin vaikuttamiseen liittyviä tavoitteita, kuten ekologisen jalanjäljen pienentäminen, luonnonvarojen kestävä ja tehokas käyttö sekä uusiutumattomien luonnonvarojen kulutuksen vähentäminen kiertotalousohjelman mukaisesti. Myös käytettävissä olevan tiedon hyödyntäminen eri tahoilla on avainasemassa. Vaikutusten arvioinnin merkitys ja arvioinnin tulosten huomioonottaminen osana erilaisia suunnitelmia, ohjelmia ja käytännön toimia on syytä nostaa esiin myös strategisella tasolla. Osallistumisen ja vuorovaikutuksen edistäminen on tärkeää ja siihen on julkisessa hallinnossa osoitettava riittävät resurssit.

Ympäristöystävällisistä tuotteista ja palveluista on tehtävä selkeästi luontoa kuluttavia ja tuhoavia tuotteita ja palveluita halvempia. Poliitiikka ja ohjauskeinot on kohdistettava tähän. Sektorikohtaisesta ajattelusta on päästävä sektorirajojen yli menevään tarkasteluun ja päätöksentekoon ja toimintaan. Tiedon välitys, koulutus ja valistus ovat tärkeitä kansalaisille kohdistettavia toimia. Alueille ja kunnille on turvattava riittävät henkilö- ja taloudelliset resurssit kaiken tämän toteuttamiseen. Varat on selkeästi kohdennettava ja korvamerkittävä tarpeeseen ja toimien vaikuttavuutta seurattava.

Esitetty seurannan kehittäminen on tarpeen. Pitkäjänteisyyden korostaminen on myös aiheellista. Hallituskauden vaihtuminen ei saisi katkaista nyt aloitettuja ja rahoitettuja toimia, kuten Helmi- ja Metso-ohjelmat, vaan niiden toimintaa tulee jatkaa pitkäkestoisesti.

Useat strategian tavoitteista ja toimenpiteistä sisältyvät jo muihin strategioihin ja toimenpideohjelmiin. On tärkeää, että eri strategiat tukevat toisiaan ja että luonnon monimuotoisuuden huomioiminen otetaan läpileikkaavasti huomioon eri sektorien strategiatyössä.

3.6 Saamelaiset ja luonnon monimuotoisuus

Tavoitteen T.20 ja sen osatavoitteiden (T.20.2, T20.5 ja T20.8) toteutuminen lisäisi merkittävästi Lapin liiton ja saamelaisalueen kuntien resurssien tarvetta. Pohjois-Lapin maakuntakaava 2040 prosessissa selvitettiin mahdollisuutta Akwé: Kon -ohjeiden mukaisen prosessin toteuttamiseen. Saamelaiskäräjien alustava arvio Pohjois-Lapin maakuntakaavan 2040 Akwé: Kon -ohjeiden mukaisen prosessin resurssitarpeesta oli 204 000 €. Maakuntakaavan taustaselvityksiin on Lapin liitossa budjetoitu noin 50 000 – 90 000 €/vuosi. Näillä rahoilla laaditaan taustaselvitykset jokaisen laadittavan maakuntakaavan liikennejärjestelmän, luonto-, maisema- ja kulttuuriympäristön sekä geologisten tausta-aineistojen osalta. Akwé: Kon -prosessi olisi toteutuessaan vienyt kaikki taustaselvityksiin varatut rahat 2,5 vuoden osalta. Lapin liitto on lakisääteinen kuntayhtymä, jonka jäseninä ovat kaikki Lapin 21 kuntaa. Jäsenkunnat rahoittavat pääosin maakuntaliittojen toiminnan. Strategian esittämän tavoitteen mukaisten prosessien toteuttaminen pelkästään saamelaisalueen maakuntakaavoituksen osalta olisi kohtuuton Lapin muita kuntia kohtaan, ellei siihen osoiteta lisäresursseja suoraan valtiolta.

Myös saamelaisalueen kuntien resurssien tarve tulee kasvamaan merkittävästi, mikäli tavoitteen mukaiset prosessit tulevat pakollisiksi kaavoja laadittaessa.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kunnat vastaavat maankäytön suunnittelusta alueellaan. Tätä velvollisuutta ja oikeutta kutsutaan "kaavoitusmonopoliksi" (MRL 4§, MRL 20§). Mikäli kansallinen luonnon monimuotoisuusstrategia toteutuu nyt lausunnolla olevan luonnoksen tavoitteiden mukaisesti, tulee kuntien toimivalta saamelaisalueella heikentymään. Suomen saamelaisten lukumäärä vuonna 2019 vaaleissa oli 10 759, josta saamelaisalueella saamelaisia asui 3 406. Saamelaisalueen kunnista saamelaisia asuu eniten Inarin kunnan alueella ja toiseksi eniten Utsjoella, jonka jälkeen seuraavat Enontekiö ja Sodankylä. Prosentuaalisesti saamea äidinkielenään puhuvia on Sodankylän kunnan asukkaista 1,6 %, Inarin kunnan 6,9 %, Enontekiön kunnan 10,1 % ja Utsjoen kunnan asukkaista 41,9 %. Perustuslaki turvaa jo nykyisellään saamelaisten oikeudet, koska perustuslain 17 § 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lain 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään.

Saamelaisalueen maakuntakaavoituksen osalta Lapin liitto käynnättää kaava-aineistoja ja – asiakirjoja kolmelle saamen kielelle sekä järjestää tulkkauksen mm. maakuntakaavan luonnos- sekä ehdotusvaiheen yleisötilaisuuksissa. Käännös- ja tulkkaus kustannukset ovat nykyiselläänkin noin 20 000 - 30 000 €/vuosi. Lapin liitto haki vuonna 2017 oikeusministeriöltä avustusta saamen kielilain 31 § nojalla Pohjois-Lapin maakuntakaavan 2040 käännöskuluihin, mutta sitä ei Lapin liitolle myönnetty. Tavoite T.20 ja sen osatavoitteet lisäisivät myös käännös- ja tulkkaus kustannuksia merkittävästi entisestään. Myös näihin kuluihin tulee osoittaa riittävät resurssit valtion taholta.

Poronhoito ja muu maankäyttö nähdään kilpailevina maankäyttömuotoina keskenään. Jos metsätalouden harjoittamista saamelaisalueella joudutaan entisestään rajoittamaan, tulee yhteiskunnan varata määräraha täysimääräiselle korvaukselle metsätaloudelle aiheuttamista vahingoista tai tulonmenetyksistä

3.7 Suomi maailmalla

Strategiassa on huomioitu myös kansainvälinen yhteistyö. Suomalaisten ekologinen jalanjälki ja kulutustaso on maailman mittaluokassa erittäin suuri ja siksi meidän onkin pienennettävä omaa kulutustamme ja huolehdittava siitä, ettei kulutuksellamme ole kielteisiä vaikutuksia luonnon monimuotoisuudelle muualla maailmassa. Strategiassa on tunnistettu elämäntapamme suhde luontokatoon entistä vahvemmin. Luontokadon niin kuin ilmastonmuutoksenkin torjunta on meidän jokaisen asia muistaen kuitenkin niin maailmanlaajuisen kuin Suomessa myös alueellisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset.

Lapin liitto pitää hyvänä T21.5 tavoitteen kirjausta yhteistyön vahvistamisesta naapurivaltioiden kanssa luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi arktisella, Fennoskandian, Barentsin ja Itämeren alueilla sekä boreaalisella vyöhykkeellä hyödyntäen tehokkaasti muun muassa Suomen ulkoministeriön Itämeren, Barentsin ja Arktisen yhteistyön (IBA) rahoitusta sekä EU:n ulkorajaan liittyviä rahoitusinstrumentteja ja muita rahoituslähteitä.

Muita huomioita luonnoksesta

Kansallisessa monimuotoisuusstrategiassa 2035 on tuotu hyvin esiin syyt luontokadon edelleen etenemiselle ja esitetty monimuotoisuuden edistämiseksi monipuolisesti tavoitteita ja toimenpiteitä. Jotta näihin tavoitteisiin päästäisiin, tulee puuttua strategiassa esitettyihin juurisyyhin. Etenkin pienet kunnat painivat liian vähäisten resurssien kanssa, sekä päättäjien tietopuutteiden kanssa, joten näitä tavoitteita ei saada toteutetuksi. Tulee varmistaa riittävät henkilötyöresurssit (mitoitus) hoitaa kuntien ympäristön-, luonnonsuojelun-, ilmastonmuutoksen ja maankäytön viranomaistoimintaa ja mahdollistaa hankkeiden eteenpäinvienti ja hakea näihin osoitettuja rahoituksia, ilman resurssia ei ole mahdollista tehdä toimenpiteitä, joita mm. luontokadon hillintä vaatii.

Kaikessa toiminnassa on otettava esille alueelliset erot ja alueiden merkitys tavoitteiden saavuttamisessa ja toimenpiteiden jalkauttamisessa. Myös sosiaalinen kestävyys on pidettävä ekologisen kestävyuden rinnalla.

Paitsi yksilöitä on myös kuntia ja alueita kuunneltava ja luotettava niiden aluetuntemukseen. Kokonaiskestävyys on tärkeässä roolissa tavoitteiden toteutumisessa ja oikeudenmukaisuudessa.

Kansallinen monimuotoisuusstrategia 2035 on laadittu monelta osin hyvin epämääräisin määritelmien.

Strategialuonnoksen keskeneräisyydestä johtuen riski sen monitulkintaisuudelle on hyvin korkea ja voi

johtaa laajoihin ristiriitoihin. Strategialuonnoksen osalta tulee tehdä laajat vaikutusarvioinnit sen taloudellisista, sosiaalisista ja ekologisista kokonaisvaikutuksista. Strategialuonnoksen määrittelyiden tulee olla täsmällisempiä kuin nykyisessä esityksessä.

Riipi Mika
Lapin liitto

Pesonen Hanna-Leena
Lapin liitto